

N:o 98.

Af Herr V. Ekenman: Angående underdånig framställning, om utarbetande af förslag till förändrad organisation af underrätterna.

Redan för mer än tio år sedan väcktes i denna Kammare motion, afseende reform af underrätternas organisation, dervid uppgafs såsom skäl, bland andra, att det vore en förut känd och erkänd sanning, att den långa tidsutdräkten med lagskipningen städse medfört och fortfarande vållade olägenheter, likasom att med dåvarande organisation erforderlig snabbhet i lagskipningen ej kunde ernås.

Förslaget föll emellertid, i det Kamrarne godkände Lag-Utskottets afstyrkande betänkande. Det föll dock ej utan lifligt försvar, och särskildt vill jag erinra om den reservation, hvilken afgafs utaf Lag-Utskottets ordförande, som bland annat yttrade:

»Skilnaden emellan lands- och stadsrätt är en kvarleva af medeltidsinstitutioner, som vår lagstiftning bibehållit, sedan det öfriga Europa redan utplånat de sista spåren deraf. Grunden till denna skilnad är att söka i de tidsåsigter, enligt hvilka samhällets särskilda klasser lefde under skydd af särskilda lagar, hvilka omsider, på sätt benämningen *priva lex* antyder, fingo formen af privilegier.»

Sedermåra har å lagstiftarens sida genom Kongl. förordningen den 17 Maj 1872 åtgärder vidtagits, åsyftande en större skyndsamhet med måls och ärendens behandling vid vissa häradsrätter.

Det kan ju ej nekas, att för de domstolar å landet, som träffas af bestämmelserna i berörda Kongl. förordning, reformen varit af betydelse; men förbises kan ej, att dels många landtdomstolar (alla som hafva mer än två tingslag) alldeles icke afses vid lagförändringen, och dels att denna äfven i allt fall är högst ofullständig.

I detta afseende får jag återföra i minnet, att, sedan, i följd af Rikets Ständers underdåniga skrifvelse den 28 Maj 1866, en komité blifvit tillsatt med uppdrag att, till afhjelpande af den öfverklagade långsamheten i lagskip-

ningen vid underdomstolarne å landet, utarbete förslag till förändrade stadganden angående häradsrätternas arbetssätt äfvensom till de öfriga föreskrifter, som, dermed egande sammanhang, kunde finnas erforderliga, samt komitén den 30 Maj 1868 afgifvit förslag dels till stadga vid underdomstolarne å landet och dels angående reglering af domsagor och tingslag i riket, så afgafs Kongl. proposition i ämnet till 1872 års Riksdag.

Af hvad inom Högsta Domstolen yttrades rörande komiterades förslag framgick, att flertalet af dess ledamöter ansåg att sagda förslag, tänkt såsom en definitiv anordning af underdomstolarne å landet och deras verksamhet, icke vore nog omfattande eller genomgripande; att det följaktligen borde tillses, huruvida icke långt flera och större förändringar, som vore af behovet påkallade, kunde genomföras; och att under tiden endast sådana förändringar i afseende på domstolarne borde vidtagas, som icke hindrade eller försvårade den slutliga anordningen; och blef i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de åsikter, som sålunda inom Högsta Domstolen gjort sig gällande, Kongl. Maj:ts ifrågavarande nådiga proposition affattad. Uti densamma yttrades, att Kongl. Maj:t, som ansåge fullständig utredning böra göras derom, huruvida en sådan ombildning af underdomstolarne må verkställas, att de samtliga komma att bestå af flere lagfarne ledamöter, funne dock, att, enär en slik förändring ej utan tidsutdrägt kunde genomföras, *åtgärder under tiden* borde vidtagas i ändamål att häradsrätterna, der så lämpligen kunde ske, blefve oftare, än hvad för närvarande egde rum, för rättsökande tillgänglige.

Detta Kongl. förslag förordades af Lag-Utskottet och antogs af Riksdagen.

Man torde sålunda med fullt fog kunna säga, att den anordning, som genom berörda Kongl. förordning vidtogs, bör betraktas såsom af provisorisk natur och endast afsedd att göra ett tillstånd vid rättskipningen, som man fann och erkände vara ohållbart, i möjligaste mån drägligt, till dess man kunde ersätta det med någonting annat fulldugligt.

Under förutsättning att denna min uppfattning af saken är riktig, och utan att jag skall djerfvas framställa ett reformförslag, som bör vara produkten af en sorgfällig och grundlig utredning af helt annan beskaffenhet än den som af en enskild representant kan lemnas, vågar jag dock uttrycka den åsigt, att genom bibehållande i väsentlig mån af det rent nationella i vår domstolsorganisation, naturligtvis lämpad efter nuvarande förhållanden, reformen vid våra underrätter skulle vara att eftersträffa.

Å häradssting, med härads höfding inom Göta landskapen och domare inom Svea land såsom ordförande, skipades efter våra äldsta städers anläggning lag och rätt vid gemensamma domstolar för såväl stad som land. Med utveckling af handel och bergsbruk blef känbart behovet af särskilda domstolar för utfövere af dessa näringsgrenar, och detta så mycket mer, som skil-

naden emellan administrativa och judiciella förhållanden ej så noga var uppdragen. I medlet af fjortonde århundradet se vi sålunda bergslag och städer hafva, hvar för sig, särskilda fora för så väl kriminella som civila mål, och genom stadslagen, omkring år 1350, blef den olikhet emellan borgares och bönders rättigheter och skyldigheter, som så småningom utvecklade sig, lagbestämd. Vid sålunda gjorda stadganden förblef i väsentlig mån under århundraden. Först år 1734 erhöles lika lag för stad och land, dock med det undantag, att arfs- och giftorätt samt jurisdiktionen bibehölls egendomlig för städernas invånare, äfvensom en del stadganden rörande förhållandet emellan egare af de vid hvarandra i stad liggande tomter. Bergslagens särskilda domstol afskaffades genom Kongl. förordningen den 5 Juni 1850, och olikheten i lagstiftningen emellan arfs- och giftorätt å land och i stad har blifvit utplånad genom Kongl. förordningen den 19 Maj 1845.

Såsom jag förut tillåtit mig påpeka, var förr skilnaden emellan förvaltning och lagskipning ej noga utpreglad. Vår fordna stadslag bär deraf tydliga spår. Samme personer, som bilda domstolen i staden, bilda ock dess förvaltningsvård, magistraten, och denna egendomliga sammanblandning eger ännu i dag rum, dock nu kanske mera till namnet än i verkligheten. Ätminstone får man väl medgifva att, efter utfärdandet år 1862 af kommunallagarne, magistratens befogenhet såsom förvaltande myndighet blifvit reducerad till en obetydlig het, så att dess bibehållande i nu varande form icke vidare synes vara af behovet påkalladt. Återstår således egenskapen af dömande myndighet, och i det afseendet lär väl icke kunna förnekas, att de allra flesta af våra städer äro alltför små för att bilda sjelfständiga domstolsdistrikt.

Man torde härvid icke böra söka en utväg till den invecklade frågans lösning genom att städerna i judicielt hänseende förläggas under landsrätt, ty då befolkningen blifvit van vid den skyndsamma rättskipning, som rådstufvurätterna till följd af sin organisation kunna åstadkomma, vore det ett steg i retrograd rigtning att försätta städerna i samma ogynnsamma förhållande som landsbygden med afseende på rättskipningens långsamhet; ja, man kan nästan säga att frågans lösning i den rigtningen helt enkelt är omöjlig med den utveckling i kultur, samhället under vårt århundrade vunnit. Exempelvis vill jag dervid erinra om vexelrätten och dessa tvister vid handel, hvilkas skyndsamma lösning redan under stadslagens gällande tid ansågs så nödig, att man i åtskilliga större städer hade en domstol »uthe å torgeno», som genast skipade lag och rätt emellan tvistande vid köpenscaps afslutande och dylikt.

Enligt hvad jag för min ringa del förut antydt, skulle reformen kunna vinnas just genom bibehållandet af den nationella grunden för vår rättskipning — det vill säga genom förening af lands- och stadsdomstolarne, hvilket varit deras uräldsta organisation.

Beträffande våra landtdomstolar får jag erinra att häradsrätt enligt 1 Kap. 1 § Rättegångsbalken skulle bestå af häradshöfding och »tolf män som dertill valde äro», desse senare utgörande »häradsnämnd». Ledamöter i nämnden, rörande sättet för hvars väljande lagbestämning saknades till 1822, egde förr än 1734 års lag antogs individuel röst. Genom 23 Kap. 2 § Rättegångsbalken erhöll nämnden endast en kollektiv röst, och nämndens betydelse blef sålunda förminskad nära nog till den att gifva upplysningar, då sådant af ordföranden påkallas. I sjelfva verket består, skulle man kunna säga, häradsrätten numera endast af häradshöfdingen, ty den omständighet, att nämnden kan, om den samfäldt i en förevarande fråga derom blefve ense, fälla dom i strid mot ordförandens åsigt, torde få anses höra till undantagsfall i inskränktaste mening och utan någon synnerlig praktisk vigt. Redan innan 1734 års lag antogs höjdes också röster derom, att mer än en lagfaren man borde sitta i rätten. Särskildt vill jag påpeka, att förslag i detta afseende väcktes redan vid 1731 års riksdag men förföll af den anledning, att statens dåvarande tillgångar ej medgäfvö förslaget genomförande.

Nödvändigheten att fördela domsagorna i flera tingslag, på det att afstånden till tingsställena ej måtte blifva för stora och besväret derigenom för rättsökande olidligt, kan numera under ångans och elektricitetens tidehvarf anses i det närmaste hafva försvunnit. Genom de jernvägar, som nu i alla riktningar korsa vårt land, hafva de för samfärdseln hämmande afstånden betydligt reducerats. Våra städer njuta med få undantag af förmånen att ega jernvägsförbindelse, så att det torde icke blifva synnerligen svårt att finna lämpliga säten för blifvande — för land och stad gemensamma — domstolar, hvilka med afseende å fördelaktiga kommunikationer stå framför de nu i landsbygden belägna tingsställena.

Domstolarnes antal behöfde antagligen ej blifva synnerligen större än nuvarande domsagors, ty med undantag af de stora och folkrika städerna Stockholm och Göteborg, skulle väl endast några få städer befinnas af den storlek och betydelse i öfrigt, att de kunde och borde, hvar för sig, bilda särskildt domstolsdistrikt. Den omständighet, att med domsagorna sålunda inkorporerades i judicielt hänseende mindre städer, skulle dock icke föranleda större ökning i arbete för den gemensamma domstolen, än att ju detta rikligen ersattes derigenom, att denna domstol, såsom jag tror blifva nödvändigt, försågs med jemte lagfaren ordförande äfven två lagfarne ledamöter, mellan hvilka tre arbetet kunde lämpligen fördelas. Från domstolen bör dock ej, enligt mitt förmenande, det folkvalda element, som genom nämnden förefinnes vid våra häradsrätter, utestängas, utan mig synes att de nya domstolarne, utom lagfarne bisittare, hvilkas jemte ordförandens nämnannde i hittills vanlig ordning skulle tillkomma Kongl. Maj:t, äfven borde biträdas af ett par icke

lagfarne, inom distriktet boende män, som kunde utses på samma sätt som nu sker med ledamöter af Riksdagens Andra Kammare. Alla ledamöterna i Rätten skulle hafva, hvar för sig, lika röst, hvarigenom de folkvalde bisittarne erhöilo två röster i stället för såsom nu vid häradsrätterna en kollektiv, och domstolen egde sålunda fortfarande till sitt förfogande ett par inom orten bosatte män, hvilka, på sätt nu af vår med rätta värderade häradsnämnd förväntas, egde att meddela upplysningar och utöfva allmänna vettets kontroll å lagvettets klyftighet.

Kostnaden för den nya organisationen förmenar jag ej heller böra blifva afskräckande, ty om man ock icke skäligen torde böra ålägga städerna att direkte mer än landsbygden bidraga till jurisdiktionens uppehållande, efter det man beröfvat dem den — låt vara numera, sedan magistratens egenskap af förvaltningsråd genom 1862 års kommunallag blifvit väsentligen inskränkt — ej så mycket som fordom betydande, men dock ännu befintliga rätten att sjelfve välja eller föreslå magistratspersoner, så skulle dock säkerligen Riksdagen genom fullständigt aflysande, så i stad som på landet, af sportelsystemet och dess utbytande mot stämpelpappersafgift, finna en källa för domstolspersonalens anständiga aflöning, utan att statsverket särskildt därför betungades.

Genom skråtvångets upphörande drifves handtverk nu såväl å landet som i stad. Handel och industri äro ej längre ett monopol för städerna utan idkas lika obehindradt inom lagbestämde gränser å landsbygden. Den olikhet uti dessa ekonomiska förhållanden, som förut egde rum och stälde stadens domare och embetsmän såsom municipala privilegiiiväktare, är utplånad; är det icke då skäl att äfven lagstiftaren medgifver den sista återstående skiljomuren emellan stad och land, helst denna skiljomur ännu bidrager att uppehålla villfarelsen om olikheten i stads- och landtintresset och dymedelst är en mäktig faktor att sätta landets och stadens inbyggare i harnesk mot hvarandra, i stället för att genom en lika lag och lika lagskipning öfverallt alla landets invånare skulle alltmer känna sig såsom ett folk?

På grund af hvad jag sålunda anfört får jag vördsamt föreslå,

att Riksdagen ville i underdånig skrifvelse anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes låta utarbета förslag till organisering af våra underrätter sålunda, att lagskipningen för stad och land blefve gemensam, med undantag för de större städer, som borde bilda, hvar för sig, domstolsdistrikt.

Om remiss till Lag-Utskottet anhålles.

Stockholm den 28 Januari 1881.

Victor Ekenman.